

**РЕАБІЛІТАЦІЯ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ УКРАЇНИ
ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ****REHABILITATION AND SOCIALIZATION OF MILITARY SERVANTS OF UKRAINE
AS AN OBJECT OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION****Морозов О.А., здобувач***Науково-дослідний інститут публічного права*

В статті досліджено реабілітацію та соціалізацію військовослужбовців України як об'єкт адміністративно-правового регулювання. Визначено систему адміністративно-правових актів, якими урегульовано відносини у сфері реабілітації та соціалізації військовослужбовців в Україні, систематизовано засоби та способи такого регулювання.

Встановлено, що реабілітація військовослужбовців в Україні – це комплексний процес, спрямований на відновлення фізичного, психічного та соціального функціонування захисників після поранень чи травм, що включає медичну, психологічну та соціальну реабілітацію. З'ясовано, що адміністративно-правове регулювання реабілітації військовослужбовців – це діяльність суб'єктів владних повноважень, що спрямована на встановлення умов, механізмів та надання реабілітаційної допомоги військовослужбовцям та ветеранам. Воно охоплює медичну, фізичну, психологічну та соціальну складові реабілітації, регулюється законодавством у сфері охорони здоров'я, соціального захисту та військової служби, а також залежить від ефективної роботи військових та цивільних закладів охорони здоров'я та відповідних державних органів. Визначено, що складовими адміністративно-правового регулювання реабілітації військовослужбовців є: 1) суб'єкти регулювання, до яких слід віднести – Міністерство оборони, Міністерство охорони здоров'я, військові та цивільні заклади охорони здоров'я, а також інші суб'єкти владних повноважень, що реалізують державну політику у сфері реабілітації; 2) об'єкти регулювання – адміністративні правовідносини, що виникають у зв'язку з наданням реабілітаційних послуг військовослужбовцям, які зазнали поранень, травм чи захворювань; 3) методи, засоби та способи регулювання (розробка та затвердження програм реабілітації, відкриття (ліцензування) реабілітаційних центрів, сертифікація медичного персоналу, державні субсидії, державний контроль за діяльністю та інші).

Визначено, що проблемними напрямками адміністративно-правового регулювання реабілітації військовослужбовців є: 1) недосконалість законодавства – існує потреба у розробці Державної програми реабілітації військовослужбовців, у вдосконаленні нормативно-правової бази та заміни підзаконних актів законодавчими, а також закріплення чіткого визначення поняття соціального захисту військовослужбовців; 2) недостатність психологічної реабілітації, наразі в Україні відсутня комплексна система психологічної реабілітації для воїнів, попри певні кроки щодо її забезпечення; 3) недостатність інфраструктури медико-реабілітаційних центрів для військових для комплексної їх реабілітації; 4) існування виключно на волонтерських засадах системи постреабілітаційного супроводження та підтримки військового; 5) низький рівень страхової медицини для військових.

Ключові слова: реабілітація та соціалізація військовослужбовців, адміністративно-правове регулювання реабілітації та соціалізації військовослужбовців, механізми адміністративно-правового регулювання, напрямки удосконалення адміністративно-правового регулювання.

The article examines the rehabilitation and socialization of military personnel of Ukraine as an object of administrative and legal regulation. The system of administrative and legal acts that regulate relations in the field of rehabilitation and socialization of military personnel in Ukraine is determined, and the means and methods of such regulation are systematized.

It is established that the rehabilitation of military personnel in Ukraine is a complex process aimed at restoring the physical, mental and social functioning of defenders after injuries or traumas, which includes medical, psychological and social rehabilitation. It is found that the administrative and legal regulation of the rehabilitation of military personnel is the activity of subjects of power, which is aimed at establishing conditions, mechanisms and providing rehabilitation assistance to military personnel and veterans. It covers the medical, physical, psychological and social components of rehabilitation, is regulated by legislation in the field of health care, social protection and military service, and also depends on the effective work of military and civilian health care institutions and relevant state bodies. It has been determined that the components of administrative and legal regulation of the rehabilitation of military personnel are: 1) regulatory entities, which include the Ministry of Defense, the Ministry of Health, military and civilian health care institutions, as well as other subjects of authority that implement state policy in the field of rehabilitation; 2) objects of regulation – administrative legal relations arising in connection with the provision of rehabilitation services to military personnel who have suffered injuries, traumas or diseases; 3) methods, means and ways of regulation (development and approval of rehabilitation programs, opening (licensing) of rehabilitation centers, certification of medical personnel, state subsidies, state control over activities, etc.).

It was determined that the problem areas of administrative and legal regulation of the rehabilitation of military personnel are: 1) imperfection of legislation – there is a need to develop a State Program for the Rehabilitation of Military Personnel, to improve the regulatory framework and replace subordinate legislation with legislative ones, as well as to consolidate a clear definition of the concept of social protection of a military personnel; 2) insufficiency of psychological rehabilitation, currently in Ukraine there is no comprehensive system of psychological rehabilitation for soldiers, despite certain steps to ensure it; 3) insufficiency of the infrastructure of medical and rehabilitation centers for the military for their comprehensive rehabilitation; 4) the existence of a system of post-rehabilitation support and support for military personnel exclusively on a volunteer basis; 5) the low level of insurance medicine for military personnel.

Key words: rehabilitation and socialization of military personnel, administrative and legal regulation of rehabilitation and socialization of military personnel, mechanisms of administrative and legal regulation, directions for improving administrative and legal regulation.

Постановка проблеми. Питання реабілітації та соціалізації військовослужбовців з початком повномасштабного вторгнення росії на територію України набуло надзвичайної актуальності. За даними Міністерства охорони здоров'я України (далі – МОЗ України) за більш як три роки війни в Україні складова травматизму військових складає такі вражаючі показники: більше 50% ушкоджень це поранення та переломи кінцівок в більшості ніг; 30% складають ожогові пошкодження шкіри та внутрішніх органів; 20% – ушкодження голови та нервової системи [1]. Крім цього слід врахувати і негативні наслідки війни

які можна не помітити і не відчувати одразу, перед обличчям війни і постійних загроз військові відчувають нелегкі емоції: тривогу, неспокій, сум, розпач, роздратування, гнів та злість, все це природня реакція організму та психіки на воєнний/бойовий стрес, що не рідко має наслідком розвиток посттравматичного стресового розладу (далі – ПТСР) у воїнів. Так, за даними Центру громадського здоров'я МОЗ України, від 20% до 40% військовослужбовців потребують психологічної допомоги, симптоми ПТСР розвиваються приблизно у 12-20% військовослужбовців, які перенесли бойову травму, але не звернулися за психо-

логічною допомогою через побоювання зневаги за прояви слабкості, боягузтва, загрозу військовій кар'єрі [2].

Безумовно, що військовим надається перша медична допомога та лікування у військових госпіталях та спеціалізованих медичних закладах, але дуже важливе значення має також і наступна реабілітація військовослужбовців для повного відновлення їх функцій та можливості повноцінно працювати й жити в суспільстві. Мається на увазі не лише фізична і психологічна реабілітація, але і повноцінне повернення з війни у мирне життя. Методики реабілітації є досить широкими: фізична реабілітація, ерго-терапія, ігрова, спортивна, родинна, бізнес-реабілітація, освітня, соціальна, енімал-реабілітація, дружна та т.ін, однак вони є не систематизованими та не ліцензованими, фахівці, що їх застосовують не мають відповідної кваліфікації, та й взагалі відсутній належних публічний менеджмент у цій сфері і в першу чергу відсутня єдина Державна програма реабілітації та соціалізації військовослужбовців. Даний фактор зумовлює необхідність застосування системних підходів щодо розробки комплексної програми реабілітації та соціалізації військовослужбовців та наукового обґрунтування умов та порядку її реалізації.

Стан наукової розробки проблематики дослідження. Наукові розробки щодо реалізації державної політики у сфері реабілітації та соціалізації військовослужбовців лише частково здійснювались в межах більш широкої тематики – публічного управління у сфері охорони здоров'я, зокрема такими авторами: М. Білинською, Я.Ф. Радиш (питання державної політики у сфері охорони здоров'я [3]), Н. Карамішев (державне регулювання інноваційних процесів у системі охорони здоров'я [4]), В. Лехан, В. Рудого (основні шляхи подальшого розвитку системи охорони здоров'я в Україні [5]), М. Орлатого, В. Вакулєнко (охорона здоров'я територіальної громади в контексті державного управління [6]), І. Рожкової (питання конкурентоспроможності регіонального управління у сфері охорони громадського здоров'я [7]), І. Солоненка (діяльність місцевих органів влади у сфері охорони здоров'я на рівні адміністративного району [8]), О. Торбас (організаційно-правові засади місцевого самоврядування у сфері охорони здоров'я [9]), Б. Логвиненко, Р. Миронюк (Система охорони здоров'я в Україні: міжнародні практики в межах національних реалій) [10] та ін.

Близькими до тематики адміністративно-правового регулювання реабілітації та соціалізації військовослужбовців України є роботи наступних авторів: Шостак С.Л. (досліджував особливості публічного управління у сфері реабілітації військовослужбовців Збройних Сил України у рамках єдиного медичного простору охорони здоров'я України) [11]; Макарова Т.П. (досліджувала адміністративно-правове забезпечення захисту соціальних прав військовослужбовців та членів їх сімей в Україні) [12].

Проблематика реабілітації та соціалізації військовослужбовців України піднімається в роботах таких науковців як Соколова О. М., Васюк Н. О., Радиш Я. Ф. [13]; Мокляник О. І., Паляниця Х. В. [14]; Трачук С. В., Хмара В. В., Підлетійчук Р. В., Сиротюк С. М. [15]; Теремецький В. І., Батрин О. В., Івахненко О. А. [16]; Якимець, М. В., Печиборщ, В. П., Вороненко [17]; Волошина В. В. [18].

В той же аналіз сучасних досліджень реабілітації військовослужбовців дає можливість зробити висновок, що проблематика реабілітації та соціалізації військовослужбовців України як об'єкт адміністративно-правового регулювання є малодослідженою.

Методологія дослідження. Виходячи з окресленого предмета дослідження, нами було обрано комплексний підхід до застосування методів наукового пошуку. Методологічну основу дослідження складає діалектичний метод, застосування якого дозволило всебічно розкрити природу «адміністративно-правового регулювання реабілітації військовослужбовців» як діяльності суб'єктів

владних повноважень, що спрямована на встановлення умов, механізмів та надання реабілітаційної допомоги військовослужбовцям та ветеранам. Системно-структурний метод використаний для аналізу нормативних документів щодо організації реабілітаційної діяльності з військовослужбовцями. Метод концептуально-порівняльного аналізу застосовано для виокремлення сучасних дієвих форм медичної, фізичної, психологічної та соціальної складової реабілітації, що регулюється законодавством у сфері охорони здоров'я, соціального захисту та військової служби, а також залежить від ефективної роботи військових та цивільних закладів охорони здоров'я та відповідних державних органів. Використання цих методів дало змогу вивчити напрацювання в зазначеній галузі, провести огляд та аналіз отриманих іншими вченими даних для їх подальшої систематизації та узагальнення.

На виконання мети дослідження заплановано виконання наступних *дослідницьких завдань*: визначення реабілітації та соціалізації військовослужбовців України як об'єкту адміністративно-правового регулювання; визначення системи адміністративно-правових актів, якими урегульовано відносини у сфері реабілітації та соціалізації військовослужбовців в Україні та механізмів такого регулювання.

Виклад основного змісту статті. На виконання задач дослідження нижче доцільно визначити сутність поняття «реабілітації» та «соціалізації» військовослужбовців.

Відповідно до статті 17 Закону України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я», у системі реабілітації виділяють реабілітацію у сфері охорони здоров'я та інші види реабілітації, визначені законодавством. Стаття 20 цього ж закону тлумачить поняття реабілітації у сфері охорони здоров'я так: Реабілітація у сфері охорони здоров'я – це комплекс заходів, що здійснюють фахівці з реабілітації, які працюють в реабілітаційних закладах, відділеннях, підрозділах, а також у територіальних громадах, у складі мультидисциплінарної реабілітаційної команди або самостійно, надають реабілітаційну допомогу особі з обмеженнями повсякденного функціонування (або такої, у якій можуть виникнути обмеження повсякденного функціонування) з метою досягнення та підтримання оптимального рівня функціонування та якості життя у її середовищі реабілітаційна допомога у сфері охорони здоров'я (далі – реабілітаційна допомога) – діяльність фахівців з реабілітації у сфері охорони здоров'я, що передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на оптимізацію функціонування осіб, які зазнають або можуть зазнати обмеження повсякденного функціонування у їхньому середовищі; реабілітаційна послуга – послуга, що надається пацієнту реабілітаційним закладом, реабілітаційною установою, закладом охорони здоров'я, соціального захисту або іншим суб'єктом господарювання, які мають право надавати реабілітаційну допомогу згідно із законодавством, та оплачується її замовником [19].

Що саме передбачає реабілітація, зазначено в Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»: реабілітація – комплекс заходів, яких потребує особа, яка зазнає або може зазнавати обмеження повсякденного функціонування внаслідок стану здоров'я у взаємодії з її середовищем [20].

В науковій літературі поняття реабілітації військових асоціюється з медичною реабілітацією. Так, на думку Я. Ф. Радиша «медична реабілітація військовослужбовців – система медичних заходів, спрямованих на попередження зниження і втрати працездатності, швидше відновлення порушених функцій, профілактику ускладнень і рецидивів захворювань військовослужбовців та раннє повернення їх до професійної діяльності» [21, с. 104]. На думку К. Д. Бабова, Т. М. Безверхнюва, І. К. Бабову та інших: «медична реабілітація є системною лікувальних заходів, що спрямовані на відновлення порушених або втрачених уна-

слідок захворювання (травми) функцій, а також на активізацію компенсаторних можливостей організму; її метою є створення оптимальних умов для повернення людини до нормальної життєдіяльності та виконання професійних обов'язків, зокрема військової служби» [22, с. 5]. На думку професора К. Д. Бобова, завдання медичної реабілітації включають: відновлення працездатності, що означає повернення втрачених професійних навичок хворими через максимальне використання та розвиток їхніх фізіологічних можливостей; запобігання розвитку хворобливих процесів, які можуть призвести до тимчасової або стійкої втрати працездатності, що передбачає проведення заходів вторинної профілактики [22, с. 5]. Окрім медичної інші дослідники розглядають поняття та зміст психологічної реабілітації військовослужбовців. Так, Мамка В.В. зазначає, що «психологічна реабілітація військовослужбовців – це організований відновлювальний процес, що починається з діагностики та оцінки психічного стану, включає корекцію психічних порушень, адаптацію до мирного життя, соціальну реінтеграцію та підтримку психоемоційного здоров'я протягом всього процесу. Завершується цей процес досягненням стабільного психоемоційного стану, готовності до повернення до професійної діяльності або ефективної соціальної адаптації, з постійним моніторингом та коригуванням реабілітаційного плану відповідно до потреб військовослужбовця» [23, с.145].

Погоджуємось з думкою окремих вчених, що поняття реабілітації є більш широким ніж медична і психологічна реабілітація [24, с.10]. На нашу думку, реабілітація військовослужбовців в Україні – це комплексний процес, спрямований на відновлення фізичного, психічного та соціального функціонування захисників після поранень чи травм, що включає медичну, психологічну та соціальну реабілітацію. Вона передбачає адаптацію до цивільного життя, подолання наслідків травматичного досвіду та повернення до активної соціальної взаємодії, а також здійснюється як у державних, так і в приватних медичних закладах, часто безоплатно за Програмою медичних гарантій. Основними видами реабілітації є: 1) медична реабілітація, що полягає у відновленні здоров'я за допомогою лікарських методів та фізичної терапії після травм і поранень; 2) психологічна реабілітація – робота з психологічним здоров'ям, подолання наслідків стресу та травм, адаптація до мирного життя; 3) соціальна реабілітація – інтеграція військовослужбовця у суспільство та створення умов для відновлення його соціальних зв'язків.

Що стосується поняття «соціалізації військовослужбовців», то це процес засвоєння ними нових соціальних ролей, цінностей та норм, що відбувається як під час проходження служби, так і після неї, коли військовослужбовці інтегруються у цивільне життя. Для діючих військових це означає адаптацію до специфічних умов армійського середовища, а для ветеранів – повернення до суспільного життя, здобуття нової професії чи освіти та пошук свого місця у суспільстві. Слід виокремлювати різні види соціалізації військових в залежності від етапів проходження служби: 1) підготовка до служби – соціалізація починається з моменту призову, коли людина засвоює правила, норми та цінності військової спільноти, формуючи нову професійну ідентичність; 2) військова адаптація – в умовах служби військовослужбовці проходять процес адаптації до специфіки своєї діяльності, що включає навчання та засвоєння нових соціальних ролей у армійському середовищі; 3) реадаптація після служби – цей етап є критично важливим для ветеранів, які мають успішно повернутися до цивільного життя, що включає: пошук нового місця в житті (ветерани отримують підтримку, щоб знайти себе у суспільстві, отримати якісну освіту та реалізувати себе професійно), відновлення психічного стану (особливо це стосується учасників бойових дій, які потребують соціальної та психологічної допомоги для подолання травма-

тичного досвіду), інтеграція у суспільство (повернення до звичайного життєвого ритму, відновлення соціальних зв'язків та ролей, що були тимчасово втрачені під час служби).

Нижче на виконання задач дослідження доцільно визначити систему адміністративно-правових актів, якими урегульовано відносини у сфері реабілітації та соціалізації військовослужбовців в Україні.

Створення сучасної системи реабілітації військовослужбовців в Україні є невід'ємною складовою надання медичної допомоги в умовах збройного конфлікту, одним з провідних принципів «Воєнно-медичної доктрини України» [25], та повністю узгоджується із Законами України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» [19]. Нормативно-правовими актами, якими в тій чи іншій мірі визначені загальні засади здійснення реабілітації військовослужбовців є:

Заколи України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [26], «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [27]; Постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2022 року № 1338 [28] (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2023 року № 1270) якою затверджено «Порядок та умови надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб» [29]; Розпорядження Кабінету Міністрів «Про затвердження плану заходів щодо медичної, психологічної, професійної реабілітації та соціальної адаптації учасників АТО» [30], Накази Міністра оборони України «Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України, та Державної спеціальної служби транспорту, які брали участь в антитерористичній операції, здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях чи виконували службові (бойові) завдання в екстремальних умовах» [31]; «Про затвердження Інструкції про організацію санаторно-курортного лікування, медичної та медикопсихологічної реабілітації у Збройних Силах України» [32] та ін.

Важливим та знаковим щодо регулювання питань реабілітації військовослужбовців став Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» [19], яким визначено правові, організаційні та економічні засади проведення реабілітації осіб з обмеженнями повсякденного функціонування у сфері охорони здоров'я з метою досягнення та підтримання оптимального рівня функціонування у їхньому середовищі. Основною метою цього закону є створення ефективної системи реабілітаційних послуг, яка б забезпечувала рівні можливості для всіх осіб з обмеженнями. Закон включає положення про правові засади реабілітації, організацію реабілітаційних послуг, фінансування реабілітаційних заходів та вимоги до фахівців у сфері реабілітації. Зокрема визначено права пацієнтів на доступ до реабілітаційних послуг, а також обов'язки держави щодо забезпечення цих прав. Закон також передбачає створення реабілітаційних центрів та установ, які мають надавати якісні послуги з реабілітації. Варто зазначити, що цей закон був прийнятий до широкомасштабної війни у 2022 році і він, так само як і Державний соціальний стандарт фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни, членів їх сімей та сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, не враховує специфічні проблеми реабілітації в умовах війни – не враховано масові втрати серед військових та мирного населення, необхідність оперативної реабілітації поранених, а також специфічні психологічні травми, які зазнають учасники бойових дій. З огляду на наведене Закон також потребує оновлення та доповнення з урахуванням нових викликів та реалій.

В той же час слід засвідчити, що жодних спеціальних норм щодо організації реабілітаційної діяльності з цією

категорією військовослужбовців чинним законодавством не передбачено, не розробленими та не затвердженими на рівні інструктивних документів (норм) залишаються методи реабілітації військовослужбовців. Наразі цю нішу займають методичні розробки, які розроблені спеціалістами у сфері медицини та психології переважно в межах грантових проектів та впроваджуються як експериментальні моделі реабілітації військовослужбовців в окремих реабілітаційних центрах, знову з таки створених за підтримки громадських організаторів – донорів. Існуюча нормативна база не охоплює специфічні потреби військовослужбовців, які зазнали важких фізичних та психологічних травм під час бойових дій, відсутні протоколи (стандарт) щодо детальних процедур для надання допомоги при посттравматичному стресовому розладі (ПТСР) та інших психічних травмах значно обмежує можливості ефективного лікування цих станів. Таким чином потребують розробки спеціалізовані програми для таких випадків, що включають як медикаментозне, так і психотерапевтичне лікування. Нормативною базою не забезпечено належної координації між різними державними установами та громадськими організаціями, що займаються реабілітацією. Відсутність чітких механізмів інтеграції зусиль різних структур призводить до дублювання функцій та неефективного використання ресурсів. Важливо розробити механізми координації, що включають спільні бази даних, регулярні наради та обмін інформацією.

Таким чином слід констатувати що єдиного правового та організаційно-методичного державного механізму впровадження методик реабілітації військовослужбовців не впроваджено, що потребує однозначного концептуального рішення та впровадження в Державній програмі реабілітації військовослужбовців.

Висновки. В результаті дослідження реабілітації та соціалізації військовослужбовців України як об'єкту адміністративно-правового регулювання встановлено наступне.

Реабілітація військовослужбовців в Україні – це комплексний процес, спрямований на відновлення фізичного, психічного та соціального функціонування захисників після поранень чи травм, що включає медичну, психологічну та соціальну реабілітацію. Медична реабілітація полягає у відновленні здоров'я за допомогою лікарських методів та фізичної терапії після травм і поранень; психологічна реабілітація це робота з психологічним здоров'ям, подолання наслідків стресу та травм, адаптація до мирного життя; соціальна реабілітація передбачає інтеграцію військовослужбовців у суспільство та створення умов для відновлення його соціальних зв'язків. Соціалізації військовослужбовців – це процес засвоєння ними нових соціальних ролей, цінностей та норм, що відбувається як під час проходження служби, так і після неї, коли військовослужбовці інтегруються у цивільне життя.

Адміністративно-правове регулювання реабілітації військовослужбовців – це діяльність суб'єктів владних повноважень, що спрямована на встановлення умов, механізмів та надання реабілітаційної допомоги військовослужбовцям та ветеранам. Воно охоплює медичну, фізичну, психологічну та соціальну складові реабілітації, регулюється законодавством у сфері охорони здоров'я, соціального захисту та військової служби, а також залежить від ефективної роботи військових та цивільних закладів охорони здоров'я та відповідних державних органів.

Складовими адміністративно-правового регулювання реабілітації військовослужбовців є:

1) суб'єкти регулювання, до яких слід віднести – Міністерство оборони, Міністерство охорони здоров'я, військові та цивільні заклади охорони здоров'я, а також інші суб'єкти владних повноважень, що реалізують державну політику у сфері реабілітації;

2) об'єкти регулювання – адміністративні правовідносини, що виникають у зв'язку з наданням реабілітаційних послуг військовослужбовцям, які зазнали поранень, травм чи захворювань;

3) види реабілітації: а) медична – стаціонарне та амбулаторне відновлення, лікування, що може проводитись як у військових, так і в цивільних закладах; б) фізична – фізичне відновлення після травм і поранень; в) психологічна – психологічна підтримка, яка наразі є недостатньою, але передбачена у військових госпіталях або через сімейного лікаря; г) військово-професійна – відновлення здатності до проходження військової служби;

4) методи регулювання – використання адміністративно-правових засобів, встановлення умов матеріального забезпечення, надання соціальних пільг та компенсацій;

5) форми реабілітації: а) надання медичної допомоги, коли військовослужбовець має право на безоплатні медичні послуги як у військових, так і в цивільних закладах; б) звернення за допомогою, коли у разі потреби, військовослужбовець може звертатися до відповідних військових підрозділів та закладів, а також до сімейного лікаря.

Проблемними напрямками адміністративно-правового регулювання реабілітації військовослужбовців є: 1) недосконалість законодавства – існує потреба у розробці Державної програми реабілітації військовослужбовців, у вдосконаленні нормативно-правової бази та заміни підзаконних актів законодавчими, а також закріплення чіткого визначення поняття соціального захисту військовослужбовця; 2) недостатність психологічної реабілітації, наразі в Україні відсутня комплексна система психологічної реабілітації для воїнів, попри певні кроки щодо її забезпечення; 3) недостатність інфраструктури медико-реабілітаційних центрів для військових для комплексної їх реабілітації; 4) існування виключно на волонтерських засадах системи постреабілітаційного супроводження та підтримки військового; 5) низький рівень страхової медицини для військових.

ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальна інформація з реабілітації. URL: <https://moz.gov.ua/uk/aktualna-informacija-z-reabilitacii>. (дата звернення – 20.04.2024)
2. Як перемогти війну в собі: міфи про ПТСР, симптоми та подолання. Сайт Служби психосоціальної підтримки сімей військовослужбовців. URL: https://pidtrymka.in.ua/useful_post/yak-peremogty-vijnju-v-sobi-mify-pro-ptsr-symptomy-ta-podolannya. (дата звернення – 20.04.2024)
3. Державна політика у сфері охорони здоров'я : *колективна монографія* : у 2 ч. / кол. авт. ; упоряд. Я.Ф. Радиш ; передм. та заг. ред. М.М. Білінської, Я.Ф. Радиша. Київ : НАДУ, 2013. Ч. 1. 396 с.
4. Карамішев Д. В. Державне регулювання інноваційних процесів у системі охорони здоров'я : *дис. ... докт. наук держ. упр.* : 25.00.02. Донецьк, 2007. 494 с.
5. Основні шляхи подальшого розвитку системи охорони здоров'я в Україні / за заг. ред. В.М. Лехан, В.М. Рудого. Київ, 2005. 168 с.
6. Управління охороною здоров'я територіальної громади : *монографія* / за ред. В.М. Вакуленка, М.К. Орлатого. Київ : НАДУ, 2009. 152 с.
7. Рожкова І.В. Розвиток конкурентоспроможності регіонального управління у сфері охорони громадського здоров'я : монографія. Київ : Фенікс, 2009. 384 с.
8. Солоненко І.М. Управління організаційними змінами у сфері охорони здоров'я : *монографія* / І.М. Солоненко, І.В. Рожкова. Київ : Фенікс, 2008. 276 с.
9. Торбас О.М. Розвиток організаційно-правових засад місцевого самоврядування у сфері охорони здоров'я. *Економіка та держава*. 2010. № 2. С. 35–42.

10. Borys O. Lohvynenko¹, Roman V. Myroniuk¹, Olexander P. Svitlychnyy², Aleksey Y. Prokopenko³, Lidija I. Kalenichenko. The way the health care system in ukraine looks like: international practices within national realities. *Wiadomości Lekarskie* 2019, tom LXXII, nr 4 Wiad Lek 2019, 72, 4, 685-691. URL: http://wl.medlist.org/2019_04_35. (дата звернення: 14.12.2023).
11. Шостак С. Л. Публічне управління у сфері реабілітації військовослужбовців Збройних Сил України у рамках єдиного медичного простору охорони здоров'я України. *Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії* за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Міжрегіональна Академія управління персоналом, Київ, 2024. 240 с.
12. Макарова Т.П. Адміністративно-правове забезпечення захисту соціальних прав військовослужбовців та членів їх сімей в Україні – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. *Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії* за спеціальністю 081 «Право». Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, м. Київ, 2024. 273 с.
13. Соколова О. М., Васюк Н. О., Радиш Я. Ф. Реабілітація військовослужбовців: термінологія, класифікація, принципи і особливості (до проблем державного регулювання реабілітації особового складу Збройних Сил України). *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 23. С. 148-155.
14. Моркляник О. І., Паляниця Х. В. Модель функціональної організації багатofункційного реабілітаційного центру для військовослужбовців. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Архітектура»*. 2023. № 2 (10). С. 130-140. URL: <https://doi.org/10.23939/sa2023.02.130>.
15. Трачук С. В., Хмара В. В., Підлетійчук Р. В., Сиротюк С. М. Проблеми реабілітації та відновлення військовослужбовців за особливих умов. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. 2024. № 4 (177) с.163–168. URL: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.4\(177\)](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.4(177)).
16. Теремецький В. І., Батрин О. В., Івахненко О. А. Правові гарантії доступності медичної та реабілітаційної допомоги в період воєнного стану. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2024. Вип. 2 (15). С. 46-58. URL: [https://doi.org/10.33244/2617-4154.2\(15\).2024.46-58](https://doi.org/10.33244/2617-4154.2(15).2024.46-58).
17. Якимець, М. В., Печиборщ, В. П., Вороненко, В. В. (2022). Гарантована психологічна допомога та реабілітація військовослужбовців – складова національної безпеки. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я*, 3 (39), 41–50. URL: <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2022.3.13435>.
18. Волошина, В. В. (2024). Сутність поняття психологічної реабілітації військовослужбовців. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Психологія*, 2, 7–11. URL: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2024.2.1>.
19. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я: Закон України від 03.12.2020 № 1053-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text>.
20. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст.19.
21. Radysh Ya., Sokolova O. (2012) Medychna rehabilitatsiia viiskovosluzhbovtstv yak naukova problema: teoretyko-metodolohichni zasady. [Medical rehabilitation of military personnel as a scientific problem: theoretical and methodological principles]. *Ekonomika ta derzhava*. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21RE [in Ukrainian].
22. Babov K. ta in. (2023). Reabilitatsiia viiskovosluzhbovtstv v umovakh sanatorno-kurortnykh ta reabilitatsiinykh zakladiv. [Rehabilitation of military personnel in sanatorium-resort and rehabilitation institutions]. Odesa: Vyd-vo Polihraf. URL: https://kurort.gov.ua/wp-content/uploads/2023/07/monografiya-viiskovosluzhbovczi_sajt.pdf [in Ukrainian].
23. Мамка В.В. Поняття та зміст медичної та психологічної реабілітації військовослужбовців Збройних сил України. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. Випуск 6, 2024. С. 142-146
24. Волошина, В. В. (2024). Сутність поняття психологічної реабілітації військовослужбовців. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Психологія*, 2, 7–11. URL: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2024.2.1>.
25. Воєнно-медична доктрина України: постанова Кабінету міністрів України від 31.10.2018 № 910. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/910-2018%D0%BF#Text>.
26. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закони України від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.
27. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII (зі змінами від 03.07.2020 № 720-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.
28. Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2022 року № 1338. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%D0%BF#Text>.
29. Про затвердження Порядку та умов надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2022 року № 1338 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2023 року № 1270). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%D0%BF#Text>.
30. Про затвердження Плану заходів щодо медичної, психологічної, професійної реабілітації та соціальної адаптації учасників антитерористичної операції: Наказ Мінохорони здоров'я від 19.06.2015 № 351. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0351282-15#Text>.
31. Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України, та Державної спеціальної служби транспорту, які брали участь в антитерористичній операції, здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях чи виконували службові (бойові) завдання в екстремальних умовах: Наказ Міноборони України від 09.12.2015 № 702. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0237-16#Text>.
32. Про затвердження Інструкції про організацію санаторно-курортного лікування, медичної та медикопсихологічної реабілітації у Збройних Силах України: наказ Міністерства оборони України від 04.11.2016 № 591. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1538-16#n12>.